

РЕЗЮМЕ. Мақолада Кунхожа ижодининг тарихий жиҳатлари таҳлил қилинган, қорақалпоқ тарихида маълум бўлган воқеаларнинг ахборот ва манба мазмунини тўлдирилган.

РЕЗЮМЕ. В статье анализируются исторические аспекты творчества Кунходжи, дополняющие информационное и источниковое содержание известных в каракалпакской истории событий.

SUMMARY. The article analyzes the historical aspects of Kunkhojas work, supplementing the informational and source content of events known in the Karakalpak history.

ҒОЯВИЙ ТАҲДИДЛАРГА ҚАРШИ КУРАШ – ЁШЛАР СИЁСАТИНИНГ АСОСИДИР

Қ.А.Қодиров – Ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича биринчи проректор, педагогика фанлари доктори
Ажиниёз номидаги Нукус давлат педагогика институтини

Таянч сўзлар: миллий ғоя, олий таълим, таълим-тарбия, Учинчи Ренессанс, маънавият ва маърифат, ёшлар тарбияси.

Ключевые слова: национальная идея, высшее образование, образование и обучение, третий Ренессанс, духовность и просвещение, воспитание молодежи.

Key words: national idea, higher education, education and training, Third Renaissance, spirituality and enlightenment, youth education.

XX асрнинг охири ва XXI аср бошларидаги халқаро вазият, давлатлар, халқлар ўртасидаги алоқалар глобаллашув жараёнларининг низоҳатда чуқурлашиб кетаётганлиги билан характерланади. Жамият ҳаётининг барча соҳаларига кириб келаётган интеграцион жараёнлар шиддати бир томондан ривожланиш омили сифатида қаралса, иккинчи тарафдан миллий қадриятлар “оммавий маданият” унсурлари билан тўлдириляётганлиги, шубҳасиз, ташвишли ҳолатдир. Айниқса, бундай шароитда миллий маънавиятга қарши юзага келаётган кўплаб замонавий таҳдидлар ёш давлатларнинг миллий қадриятига ўз таъсирини кўрсатмоқда.

Милoddan олдинги IV асрда яшаган хитойлик файласуф ва ҳарбий қўмондон Сун Цзининг курашда ғолиб бўлиш учун: “Сиз рақиб мамлакатдаги барча яхши нарсаларни бузинг, айнитинг; рақиб давлат раҳбариятини обрўсини тўкинг, қулай пайтда уларнинг жамият олдида шармандасини чиқаринг. Бу ишда ўша мамлакатдаги энг паст, мараз одамлар билан шериклик қилинг; рақиб мамлакат одамлари орасида келишмовчилик, жанжал чиқаринг; ёшларни кексаларга қарши гиж-гизланг; ҳукуматни яхши иш юритишига ҳар қандай йўл билан қаршилик кўрсатинг; душманингизнинг анъаналарини қадрсизлантиринг, худоларига ишончини синдириг”, [1] деган фикрлари бунини тасдиқлайди.

Ана шундай бузғунчи ва тажовузкор ғоялар бугунги кунда ҳам инсоният олдидаги глобал муаммо сифатида турибди. Бегона ғояларнинг мамлакатга кириб келиши ва фуқаролар ўртасида тарқалиши катта хавф, салбий оқибатларни келтириб чиқариши мумкинлигини эътиборга олиб, Абу Наср Форобий ўзининг “Фозил одамлар шахри” асарида шундай қимматли фикрларини билдириб ўтган: “Жаҳолатдаги шаҳарлар, (аҳолисини) мақсадларини қўзлайдиган (обрў-иззатга, мол-дунёга, бойликдан роҳатланишга интиладиган) одамлар эса алоҳида тоифадир. Бундай одамлар фозиллар шахрида ҳали мақсадлар билан яшаш таъқиқланганини кўриб, у ердаги (адолатли) қонунларни бузишга, ҳақиқатга алоқадор нарсалардан узоқлашишга, (бу қонун – қоидалар, тасаввурларни) бузиб акс эттиришга уринадилар. Улар бунга икки йўл билан эришадилар: У юқорида айтилган баҳсли ўринларни ўзларича тахмин қиладилар, иккинчидан, сохта донолик ва алдов йўлига ўтадилар. Улар жаҳолат ва тубан мақсадларига эришувига ҳеч ким тўсқинлик қилмаслиги учун шундай йўлдан борадилар. Бундай одамларни фазилатли шаҳарлар жамоасига қабул қилмаслик керак” [2]. Фаробий фикридан ахлоқсизлик ғояларини тарғиб этиш, маънавий таҳдидларни келтириб чиқаришда жаҳолатдаги ва адашган шаҳарлар аҳолисининг фикрлаш усуллари, тугган йўллари фозил шаҳар аҳолиси учун қанчалик хатарли эканлигини кўришимиз мумкин.

Ахлоқсизлик ғояларини тарғиб этишда машҳур бўлган француз адиби Маркиз де Сад мафкура орқали

мамлакатларни қарам қилиш ҳақида шундай ёзганди: “Биз бутун дунёни эгалламоғимиз учун бундан буён катта муҳорабаларда қатнашишимиз, жанги-жадаллар юритиб, дунёнинг қарийб узоқ ўлкаларида фаранг аскарлари ҳалок бўлиши-ю, унинг жасади ва этиклари чириб битиши мутлақо шарт эмас. Агар биз бошқа мамлакатларга, хусусан, Шарққа ахлоқимизни (тўғрироғи, ахлоқсизликларини. Чунки Сад асарлари асосан ахлоқсизликка йўналтирилган) мениқдай китоблар ва бошқа йўллар билан тарқата олсак, уни ўша халқларнинг турмуш тарзига айлантира билсак, жумлаи жаҳон оёғимиз остига юкиниб келади, бутун одамзоднинг қалбига эгалик қилишга муваффақ бўламиз...” [3]. Ахлоқсиз ғояларни тарғиб этувчи асарлар ёзишда шухрат қозонган француз ижодкорининг ана шу фикрлари тарихда ўз исботини топди.

Маърифатпарвар олим, жадиҳчилик ҳаракатининг ёрқин намояндаси Фитрат “Оврупо жаҳонгирлари”нинг Шарққа нисбатан ўтказган сиёсатини шундай изоҳлаган эди: “Шарқнинг ахлоқини бузмок, қўнглини диний ва миллий муқаддас ватандан совутмок, шарқлилар орасида айрилиқ ва ёвлик солиб, бир-бирларига қилич чектурмак, шарқлини ишсиз, ялқов, оч ва яланғоч қилиб, ўзларига кул этиб олмок, ювош-ювош шарқлининг қўлидан ер ва қимматли нарсаларини турли ҳийлалар билан тортиб олмок. Шарқ халқини турли йўллар билан секин-секин йўқ қилмок. Инглиз ва француз жаҳонгирлари томонидан Хитой, Ҳинд ва Мисрда очилган фохшаҳона ва майхоналар, юборилган тўплар ва мисюхнерлар, очилгон мактаблар бариси шунинг учундир. Россия Николай ҳукумати бизнинг Туркистонимизда ҳам шул тадбирларни кўрмадими?” [4].

Ҳозирги кунда мафкуравий воситалар орқали ўз таъсир доирасини кенгайтиришга интиляётган ғарбнинг сиёсий кучлари ва ҳаракатлари сирасига тажовузкор миллатчилик ва шовинизм, неофашизм ва фундаментализм, расизм ва диний экстремизм, неокоммунизм каби ғояларни киритишимиз мумкин.

Шуни таъкидлаш керакки, аини пайтда дунёда вужудга келган мураккаб вазият, яъни ахборот қўлами кенгайиши, мафкуравий жараёнларнинг глобаллашуви туфайли мафкуравий таҳдидлар структураси инсоният жамияти ва ҳаётининг барча соҳаларини камраб олмокда. Мафкуравий таҳдидлар ўз моҳиятидан келиб чиқиб, энг аввало, инсон онги, тафаккури ва ҳуқ-атвориға хавф-хатар солиб, инсон онги ва қалбини бузғунчи ғоялар билан заҳарлашга ҳаракат қилмокда. Бу эса, ўз навбатида, мамлакатда мафкуравий хавфсизликни кучайтириш чора-тадбирларига жиддий эътиборни қаратишни талаб қилади. Айниқса, бугунги кунда ёшлар орасида кенг тарқалаётган **нигилизм ҳодисаси** ва унга қарши кураш масаласи бугунги куннинг долзарб масалаларидандир.

Нигилизмнинг юзага келиши миллий маънавиятга қарши таҳдидларнинг навбатдаги шаклидир.

РЕЗЮМЕ. Мақолада бугунги куннинг инсоният олдидаги долзарб глобал муаммоларидан бири ҳисобланган ёшлар тарбиясига тасир қилувчи бузғунчи ва таъжовузор ғоялар ва бегона ғояларнинг мамлакатга кириб келиши, фуқаролар ўртасида тарқалиши салбий оқибатларни келтириб чиқариш омиллари ва тасирлари ҳақида сўз боради. Шунингдек, бир қанча олим ва адибларнинг фикрларига асосланиб бази хулосаларга келинган ва кенг талқин қилинган.

РЕЗЮМЕ. В статье говорится о факторах и последствиях деструктивных и агрессивных идей и чужеродных идей, влияющих на воспитание молодежи, которые считаются одной из актуальных глобальных проблем, стоящих сегодня перед человечеством, и распространения чужеродных идей в стране, вызывающих негативные последствия. Также на основе мнений ряда ученых и писателей были сделаны и широко интерпретированы некоторые выводы.

SUMMARY. The article talks about the factors and effects of destructive and aggressive ideas and foreign ideas that affect the education of youth, which are considered one of the urgent global problems facing humanity today, and the spread of foreign ideas into the country, causing negative consequences. Also, based on the opinions of several scientists and writers, some conclusions were drawn and widely interpreted.

МАЛАЙЗИЯ ДАВЛАТИДА ИЖТИМОЙ-МАЪНАВИЙ МУҲИТ ҲОЛАТИ

М.Кахарова – *фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори*

Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институти

Таянч сўзлар: глобаллашув, инкироз, мафкура, маънавият, ғоя, давлат, оила, кексалар, рамзлар, миллий минталик, халқ, тафаккур, япон руҳи, этник гуруҳ, таҳдид.

Ключевые слова: глобализация, кризис, идеология, духовность, идея, государство, семья, старики, символы, национальный менталитет, народ, мышление, японский дух, этнос, угроза.

Key words: globalization, crisis, ideology, spirituality, idea, state, family, elderly, symbols, national mentality, people, thinking, Japanese spirit, ethnic group, threat.

Ҳозирги глобаллашиб бораётган дунёда инсоният жамоаларининг табақаланиши чуқурлашиб, ички ҳаёт ва халқаро майдонда ижтимоий-иқтисодий, сиёсий-маънавий қарама-қаршиликлар кескинлашмоқда. Цивилизация инкирози шароитида жамиятнинг мафкуравий кайфияти ўзининг янги тарихий босқичига ўтмоқда. Сиёсий ва ижтимоий тизим кўз ўнгимизда ўзгармоқда. Ижтимоий тараққиётнинг ноаниқлик, стихияли ва бекарорлик омили муттасил ортиб бормоқда. Бир томондан, умуминсоний ҳаёт тамойиллари, иккинчи томондан, миллий, диний, ижтимоий, технологик манфаатлар тўқнашуви билан бирга жамиятнинг янги параметрларини, ҳатто глобал микёсда ҳам изланиш айниқса кескинлашмоқда. Бу каби ҳолатларни бир қатор давлатларда кўришимиз мумкин. Масалан, Малайзия давлати. Унинг аҳолиси бугунги кунда 33 641 920га етгани ушбу давлатнинг расмий манбаларида берилди ва 60 дан ортқ турли этник гуруҳларни ўз ичига олади. Жумладан, малайзияликлар (62,4%), хитойлар (24,6%), ҳиндлар (7,1%), аборигенлар (5,9%). Ушбу ҳолат истикомат қилувчи мамлакат аҳолисининг бирдамлигини таъминлашда тўсиқдир. Бундан ташқари, молиявий оқимларнинг нотекис тақсимланиши ва маҳаллий малайзияликларнинг имтиёзли ҳолати миллатлараро қарама-қаршилик учун замин яратади.

Малайзиядаги давлат қурилиши жараёни уларнинг умумий мафкурасини бирлаштириш орқали аҳоли ўртасида ватанпарварлик ва ҳамжиҳатлик руҳини ривожлантиришга асосланади. Мустақилликка эришгунга қадар “Негара-Сита Мелау” тушунчаси “Мелаю-Рая” шиори билан ишлаб чиқилган бўлиб, унда Малай ва Индонезиядан келган миллатчиларнинг бирлашиши кўзда тутилган эди. Бироқ, маданият, дин, тил, урф-одатлар ва аҳоли фаровонлиги масалаларида тафовут ушбу концепцияни амалга оширишга тўсиқлик қилди.

1970 йилда Малайзиянинг умумий аҳолининг 56 фоизини ташкил этувчи этник аҳолисига миллий бойликнинг атиги 2,4 фоизи тўғри келар эди. “Янги иқтисодий сиёсат” ушбу кўрсаткични 1991 йилда 30% га, малайзиялик бўлмаганлар (хитойлар ва ҳиндлар) улушини 34,3% дан 40% гача етказиш ва чет элликлар улушини 63,3% дан 30% гача камайтиришни назарда тутганди. Ушбу лойиҳалар Малайзиянинг ўрта муддатли истиқбол режаларига киритилган эди. Хусусийлаштириш дастури кенг микёсда Япония ва Жанубий Корея тажрибаси асосида амалга оширилди. Асосий мақсад нафақат давлат мулки самардорлигини ошириш, балки корхоналарни ўз қўлларига топшириш орқали этник малайзияликларнинг салоҳиятини кучайтириш эди.

Жамиятдаги вазиятни барқарорлаштириш ва миллатлараро ўзаро муносабатларни нормаллаштириш учун 1970 йилга келиб миллий мафкура – “Рукунегара” (давлат асослари) ишлаб чиқилди, бу миллий мақсадларнинг жамоа мақсадларидан устунлигини таъкидлади. Ушбу мафкуранинг асосий қоидалари ягона Малайзия миллатини тарбиялаш ва қашшоқликни йўқ қилиш ва барча миллий жамоалар вакиллариининг иқтисодий аҳолини тенглаштиришга қаратилган Янги Иқтисодий Сиёсат (ЕП) эди.

Шу билан бирга, давлатнинг этник таркибида катта хилма-хиллик мавжудлиги мамлакат раҳбарларини аҳолини давлат қурилиши ва мамлакатни ривожлантириш учун бирлаштиришни кўзлаган “Ягона Малайзия” мафкурасини ишлаб чиқишга мажбур қилди. Шунинг учун ҳар бир фуқаро аҳолининг ижтимоий-сиёсий, ижтимоий-иқтисодий ва ижтимоий-маданий ҳаётини бирлаштиришга қаратилган ягона миллат тушунчасини қабул қилиши керак. Шу билан Малайзия раҳбарияти миллатидан қатъи назар, ўз фуқароларининг мамлакатга содиқлигига эришишга ҳаракат қилмоқда эди.

Миллий ўзига хосликнинг кейинги босқичи Малайзия тажрибасига зид бўлган мафкурани ўзлаштиришни англатувчи малай маданиятини қўллаб-қувватлаш орқали кўп миллатли аҳолининг маданий ва миллий ўзига хослигини бирлаштириш эди. Бироқ, ҳукумат турли қарашлар ва мафкуралар орқали жамиятни бирлаштиришга уринаётганига қарамай, Малайзияда ҳозирги вақтда турли этник гуруҳлар орасида этноцентризм кенг тарқалган.

Ҳозирги босқичда Малайзиянинг аввалги Бош вазири томонидан ишлаб чиқилган Ислоҳ Хадҳарий (ислом цивилизацияси) концепцияси мамлакат мафкуравий ҳаётида муҳим ҳодисага айланди. Концепция ўнта тамойилни ўз ичига олади: ишониш. ягона Оллоҳ, адолатли ва ишончли ҳукумат, эркин ва мустақил халқ, илмга фаол интилиш ва уни такомиллаштириш, мувозанатли ва инклюзив иқтисодий ривожланиш, юқори ҳаёт сифати, озчилик ва аёллар ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, маданий ва маънавий бирлик, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва асраш табиий ресурслар, мудофаа қобилияти [3].

Шубҳасиз, концепция асосидаги тамойиллар Малайзия ва бутун мусулмон дунёси сўнгги ўн йилликларда дуч келган асосий сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий муаммоларнинг мафкуравий акси бўлди. Концепциянинг асосий қоидаларида ислом дини экстремизм ва зўравонлик билан боғланмаган дин эканлиги, терроризм эса цивилизациявий ёки диний эмас, балки сиёсий ҳодиса эканлиги таъкидланган. Шу